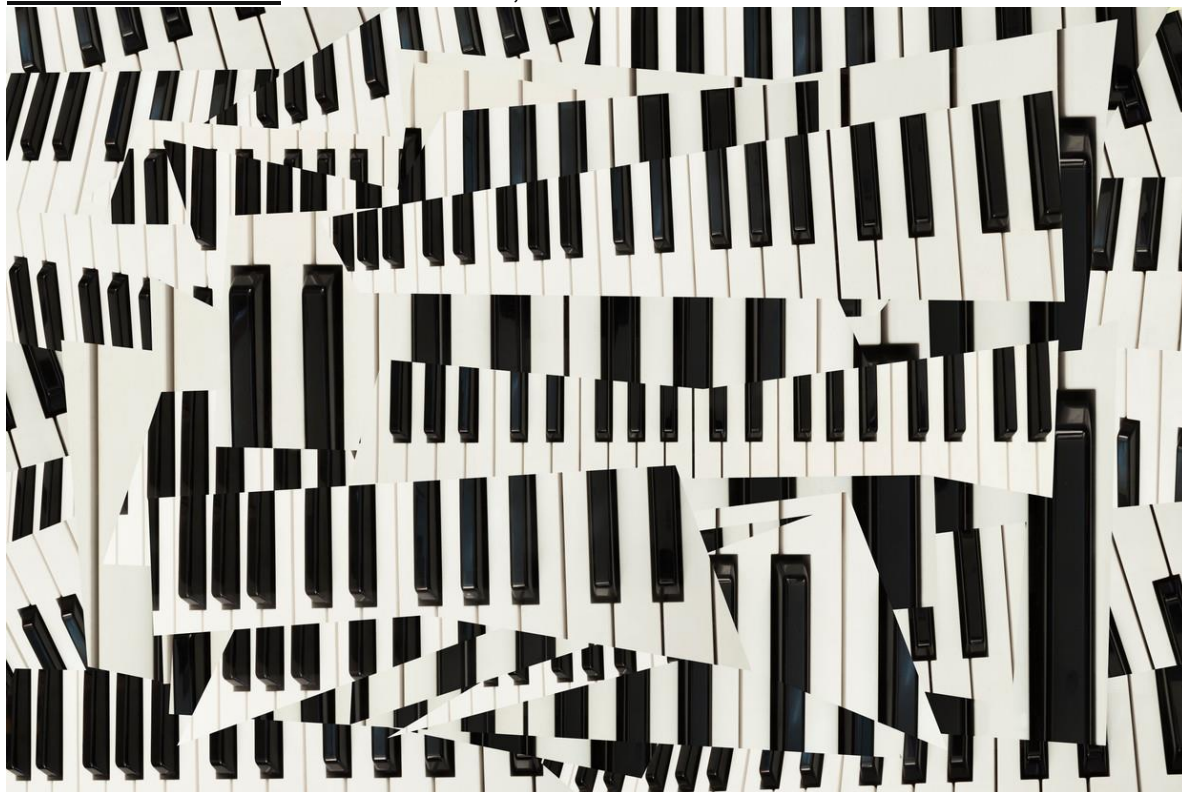

Filosoof Jos Kessels poogt in ‘Taal geven aan muziek’ uit te leggen waarvoor hij eigenlijk geen woorden heeft

Onderzoek naar de betekenis van muziek is een speurtocht naar jezelf, betoogt filosoof Jos Kessels. Het blijkt bij vlagen alleen lastig om dat in woorden te vatten.

Suzanne Weusten 20 oktober 2023, 08:30

Beeld Getty

‘Wat ervaar je als je naar Bach luistert? Kun je dat beschrijven?’, vroeg filosoof en muzikant Jos Kessels aan vrienden en bekenden. De kleine enquête leverde hem mooie uitspraken op, zoals ‘Bach leert me mezelf beter kennen’ en ‘Hij heeft een zuiverende werking’. Maar bij doorvragen stond eigenlijk iedereen met zijn mond vol tanden. De taal schoot tekort. Wat kun je zeggen als je geraakt wordt door muziek?

Zo begon Jos Kessels zijn zoektocht naar de diepgang en de betekenis van muziek. Beschrijvingen van muziek blijven meestal beperkt tot de formele en technische aspecten van een uitvoering, constateert hij. Recensenten willen nog weleens vertellen of de muziek hen persoonlijk raakt, maar wat er dan precies gebeurt – het belangrijkste aspect van de muzikale ervaring – blijft onbesproken. De analytische en academische benadering van muziek blijkt ontoereikend om de werking ervan te beschrijven. ‘Menselijke beleving en verbeelding hebben we weggepoetst uit de harmonieleer,’ schrijft hij, ‘omdat ze niet in ons kennismodel passen.’

Het subjectieve ontstijgen

Het is een thema dat de filosoof al jaren bezighoudt. In zijn vorige boek *Het welgetemperde gemoed* (2019) verwoordde hij wat de preludes en fuga’s van *Das Wohltemperierte Klavier* van Bach voor hem betekenen, in feite een persoonlijke harmonieleer. Kessels probeerde het verband te leggen tussen woord en klank, taal en muziek. En nu is er dan het logische vervolg: *Taal geven aan muziek*, waarin hij de persoonlijke harmonieleer verheft tot een methode die boven het subjectieve uitstijgt, die je kunt delen met anderen.

Willemien, zijn pianolerares, legde de kiem ervoor. Zij bestookte hem steeds met vragen als ‘Waar gaat dit stuk over?’ en ‘Waar gaat het over jou?’. ‘Om de ervaring van muziek te beschrijven’, schrijft Kessels, ‘is het onvermijdelijk een taal te hanteren die tot de verbeelding spreekt en die daardoor een andere werkelijkheid kan creëren dan de objectieve, louter op inhoud gerichte taal.’

Compositie als een sonate

Kessels pakt het grondig aan. Hij duikt in de geschiedenis van de muziekstijlen, probeert greep te krijgen op de structuur van de muzikale ervaring en ontdekt dat onderzoek van muziek altijd een speurtocht naar jezelf is. Wie wil beschrijven wat muziek met je doet, ontkomt er niet aan om dat in persoonlijke termen te doen, in beelden, dromen, verlangens, fantasieën.

Taal geven aan muziek is gecomponeerd als een sonate: expositie, doorwerking en reprise. In de expositie schetst Kessels wat diepgang in de muziek betekent en hoe we die kunnen herkennen. In de doorwerking wordt hij concreter en bespreekt hij zijn eigen verbeelding en associaties: vogels bij Scarlatti, chaos bij Ligeti. Langzaamaan ontvouwt de nieuwe taal zich. De filosoof laat zijn associaties en droombeelden de vrije loop en probeert zijn ontmoetingen met mensen in een muziekstuk te vangen: Satie, Bartók, Miles Davis.

In het laatste deel, de reprise, richt hij zijn blik op de buitenwereld. Als we over onszelf en de wereld nadenken in muzikale termen – grondtonen, boventonen, harmonie – kan ons dat veel leren, betoogt hij. Hoe dat concreet in zijn werk gaat, illustreert hij aan de hand van een gesprek met een vriend die aanhanger van complottheorieën is geworden. De manier waarop hij dit doet, is inspirerend. Kessels voert eigenlijk een socratisch gesprek over de twist met zijn vriend – Socrates en ook Plato zijn erg aanwezig in het boek. Maar de verbinding met een muziekstuk, in dit geval het tweede pianoconcert van de Oostenrijkse pianist Thomas Larcher, komt gekunsteld over; niet verwonderlijk trouwens: Kessels zoekt naar een nieuwe, nog onontdekte taal.

Het is een paradoxale opgave om iets uit te leggen waarvoor je eigenlijk geen woorden hebt. Door zijn beleving van muziek te verbinden met zijn persoonlijke verhaal, slaagt Jos Kessels er niettemin aardig in. Maar op sommige plekken in het boek raakte ik overvoerd met informatie en moest ik me door samenvattingen van een omvangrijke literatuurstudie heen worstelen.

Gelukkig is er na de reprise nog een slotakkoord in de vorm van een praktijkwijzer, waarin Kessels de lezer in acht stappen leert om zelf taal te geven aan muziek. Want uiteindelijk gaat het daarom: wie erin slaagt om aan de hand van een muziekstuk zijn eigen verhaal te vertellen, verrijkt en intensificeert zijn muzikale ervaring.